

NARODOWY INSTYTUT KULTURY I DZIEDZICTWA WSI

zaprasza na

Szkolenia internetowe dla KGW – wykłady etnograficzne

Specyfika kultury ludowej województwa świętokrzyskiego

dr Alicja Trukszyn

e-mail: trukszyn3@wp.pl

tel. 605-222-865

Organizator

Instytucja finansowana przez:

Patronat honorowy
Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi
Roberta Telusa

Region

Lech Stępkowski: „Region – obszar, którego mieszkańcy dysponują świadomością wspólnoty i odczuwają odrębność od obszarów sąsiednich. Wspólnota taka kształtuje się na przestrzeni dziejów – zwyczaje, język, kultura materialna, sytuacja prawna podziałów administracyjnych. Region stanowi system funkcjonalny. Podstawową rolę w funkcjonowaniu regionu odgrywa przestrzeń, przestrzeń tworzy granice naturalne, administracyjne, przestrzeń tworzy ramy regionu, porządkuje region. Przestrzeń i rzeczy naturalne: rzeźba terenu, hydrografia – sieć wodna, podłoże – gleby, minerały, flora, fauna, klimat, a także krajobraz kulturalny, osadnictwo, miasta, wsie, drogi, przemysł.

Jako pierwsza ... prowincja

Historyczna podwalina,

to prowincja,

a następnie

województwo sandomierskie
ze stołecznym Sandomierzem.

Odrobina historii

1138 - Bolesław III Krzywousty, dla syna Henryka, utworzył Ziemię Sandomierską.

Rok 1397 część województwa Sandomierskiego na lewym brzegu Wisły podzielona została na powiaty: Sandomierski, Radomski, Chęciński.

Rok 1471 województwo Sandomierskie graniczyło na północ z trzema województwami: Łęczyckiem, Rawskiem i Mazowieckiem.

Księstwo sandomierskie

Przez stulecia ...

Na początku XVI wieku województwo Sandomierskie składało się już z 9 powiatów:

- **sandomierskiego;**
- **wiślickiego;**
- **chęcińskiego;**
- **opoczyńskiego;**
- **radomskiego;**
- **szydłowskiego;**
- **stężyckiego;**
- **pilzneńskiego;**
- **tarnowskiego.**

Po stu latach ...

Od XIV wieku do 1795 r., część prowincji małopolskiej o powierzchni 23 860 km, w skład wchodziło 7 powiatów.

Siedzibą wojewody był Sandomierz.

Sejmiki ziemskie odbywały się w Opatowie.

Opatów

W Opatowie odbywały się sejmiki całego województwa Sandomierskiego, na których obierano na sejm koronny siedmiu posłów (po jednym z każdego powiatu) i dwóch deputatów z całego województwa na trybunał małopolski do Lublina i jednego komisarza do Radomia.

XIX wiek

W XIX stuleciu zrodziło się pojęcie „ziemi kieleckiej” lub „regionu kieleckiego” oraz „świętokrzyskiego”.

Nazwa pochodzi od Gór Świętokrzyskich z centralnie położonymi Kielcami i tworzą go ziemie historycznych powiatów: chęcińskiego, wiślickiego, częściowo radomskiego oraz sandomierskiego z Opatowem.

Twórca województwa?

Kielecczyznę, w XIX w., wyodrębnił słynny etnograf Oskar Kolberg, dzieląc historyczne województwo sandomierskie na regiony:

- kielecki;
- sandomierski;
- radomski;
- opoczyński.

Województwo świętokrzyskie

Województwo świętokrzyskie (stolica Kielce),
Położone w południowo-wschodniej części Polski
(powierzchnia ponad 11 700 km²). Graniczy z
województwami:

- mazowieckim;
- lubelskim;
- podkarpackim;
- małopolskim;
- śląskim;
- łódzkim.

Województwo świętokrzyskie

Region trzech krain

Województwo Świętokrzyskie,
to region o niezwykle atrakcyjnym krajobrazie.

Tworzą je trzy krainy :

- Góry Świętokrzyskie;
- Ponidzie;
- Wyżyna Sandomierska.

Grupy etniczne

Skupiając się już tylko na naszym województwie, największymi grupami, zaliczanymi do mniejszości narodowych i etnicznych, są:

- Romowie;
- Żydzi;
- Ormianie.

Kościoty wyznaniowe

- Kościół chrześcijański "wieczernik"
- Kościół chrześcijan wiary ewangelicznej w Rzeczypospolitej polskiej
- Kościół Rzymskokatolicki
- Kościół Polskokatolicki
- Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny
- Kościół Ewangelicko-Augsburski
- Kościół Ewangelicko-Methodystyczny
- Kościół Chrześcijan Baptystów
- Kościół Ewangelicznych Chrześcijan
- Kościół Chrystusowy W Rp
- Kościół Zielonoświątkowy
- Kościół Adwentystów Dnia Siódmego
- Świadkowie Jehowy
- Buddyjski Związek Diamentowej Drogi Linii Karma Kagyu
- Kościół Jezusa Chrystusa Świętych W Dniach Ostatnich

Obyczaje, zwyczaje, obrzędy i ceremonie

**Zwyczajowość wpisana w roczny
obrzędowy kalendarz,
na bazie kalendarza agrarnego.**

Wierzenie

Wierzenie jest przesądem przekazywanym ustnie z pokolenia na pokolenie i nazywanym „kulturą tradycyjną”.

To „określona religia, wyznanie, przekonanie o istnieniu boga; przeświadczenie o słuszności czegoś; przekonanie o wartości czegoś; przekonanie, że coś się spełni; wierność komuś; przekonanie o istnieniu zjawisk nadprzyrodzonych; potocznie: nieformalna grupa osób o wspólnych zainteresowaniach”.

Zwyczaj

„ [...] przyjęty w danej grupie społecznej sposób zachowania się jej członków w określonych sytuacjach, od którego odchylenia nie budzą sprzeciwu i nie spotykają się z negatywnymi reakcjami otoczenia”.

Obrzęd

Obrzęd, to działania zarówno indywidualne, jak i zbiorowe. Wynika z mądrości życiowej przeszłych pokoleń. Odprawiany w uroczystej i podniosłej atmosferze. Jego zadaniem było zabezpieczenie jednostki lub grupy przed niebezpieczeństwem oraz zintegrowanie jej. Zewnętrzna oprawa wszystkich wydarzeń i sytuacji ważnych dla człowieka, występujących nie tylko w życiu rodzinnym i publicznym.

Rytuał

Zespół rytów i obrzędów uporządkowanych w pewien system i stanowiący część kultu. To ustalony, niezmienny sposób dokonywania czynności kultowych lub zbiór przepisów normujących odprawianie tych czynności.

Ceremonia

„Ceremonie związane z kultem, zespoły określonych i zachowanych przez tradycję czynności, gestów i słów stanowiących stronę zewnętrzną uroczystości oraz aktów społeczno-prawnych” [Krzyżanowski SFP 1965: 275].

Emil Durkheim nazywa ceremonie „obrzędami pozytywnymi, które regulują przepisy postępowania z sacrum i profanum”.

Tylko u nas!

**Unikalne
zwyczaje
ziemi świętokrzyskiej**

Tarabanienie w Iwaniskach

Kawalerowie bijący w wielki bęben, obwieszczający o Zmartwychwstaniu Chrystusa. Bębnienie trwa do rozpoczęcia mszy rezurekcyjnej. Jest to nawiązanie do dnia zmartwychwstania Chrystusa, kiedy to powstać miał ogromny huk, aż pękały skały.

Gdy wybija północ przy grobie Jezusa rozpoczyna się kilkunastominutowy koncert najbardziej doświadczonego tarabaniarza. Następnie bęben wraz z młodymi tarabaniarzami rusza w obchód po Iwaniskach.

Bziukanie ogniem wKoprzywnicy

To zwyczaj znany dużo wcześniej, ale opisany dopiero w XIX wieku. Polega na tym, że strażacy Ochotniczej Straży Pożarnej dmuchają z ust naftą na palącą się pochodnię. Wówczas powstaje taki specyficzny efekt pasm ognia.

Bziukanie

Smacznego!

Kulinarne przysmaki ziemi świętokrzyskiej

Kulinarne ciekawostki

Kuchnia świętokrzyska wywodzi się z tradycji wiejskiej. Niezbyt żyzna ziemia kielecka rodziła ziemniaki, kapustę, rośliny strączkowe oraz zboża na kaszę i mąkę. Lasy dostarczały grzybów i miodu. Z kolei żyzne Ponidzie i Sandomierszczyzna obfitowały w sady owocowe.

Zalewajka - Królowa świętokrzyskich zup

- klasyczną, gotuje się na bazie kwaśnego żuru z ziemniakami i leśnym grzybkiem oraz skwarkami. w bogatszej wersji pływają kawałki kiełbasy i boczku.
- świętokrzyskie goły z okrasą.
- kugiel – zapiekanka ziemniaczana z mięsem. danie pochodzenia żydowskiego.
- parzybroda – danie na kapuście, ziemniakach z dodatkiem boczku, cebuli i przypraw.
- ciaparacha – kapusta z grochem.
- barszcz czerwony z ziemniakami.
- podpłomyki.
- pierogi z jagodami.
- zakwas z buraków.

Na wycieczkę, bo świętokrzyskie czaruje!

- Podczas której zwiedzicie Klasztor na Łyścu, podziemną Trasę Turystyczną w Opatowie, zamek Krzyżtopór oraz Szydłów. Zaczaruje Was atmosfera sandomierskiej winnicy oraz imponujących, romantycznych ruin pałacu.
- Ale przede wszystkim spróbujecie zalewajki!!!, pysznych krówek, suszonej śliwki w czekoladzie i subtelnego smaku wina.

Folklor ziemi świętokrzyskiej

Symboliczno-artystyczna sfera polskiej kultury ludowej. Przyjmuje heterogeniczne formy w zależności od grupy społecznej i regionu etnograficznego, jest korzeniem naszej tradycji i dziedzictwa.

Folklor naszych okolic, to twórczość ludowa: gwara, obrzędy, zwyczaje, wierzenia, podania, legendy, przysłowia, pieśni, tańce, muzyka, instrumenty, stroje, rękodzieło (ceramika, tkactwo, kowalstwo), budownictwo.

Muzyka, która na świętokrzyskiej ziemi ... żyje

Muzyka ludowa, to wielość wersji i naturalna skłonność do tworzenia wariantów. Lud świętokrzyski tworzył własne melodie, ale przekształcał też cudze, według własnych wymagań i zależnie od możliwości zespołu. Przekazywana była drogą zapamiętywania, bez zapisu nutowego. Nasza muzyka ludowa, to również szeroki zakres pieśni, piosenek i przyśpiewek oraz tańców, instrumentów i kapel.

Zwyczaje ziemi świętokrzyskiej

- zwyczajowość wpisana w kalendarz agrarny.
- taniec na len i konopie – kusoki/zapousty, ostatki.
- poteńcówki w chałupie.
- topienie Marzanny.
- gaik maik itd..

Stroje regionalne

- Karuzela różności, ale wszystko własne – wychodowane, zasiane, obrobione i uszyte.
- ZAPRASZAM na wycieczkę po naszym regionie!

Bibliografia

- Mappa Szczegulna Woiewodztwa Sandomierskiego Zrządzona Z Innych Wielu Mapp Mieyscowych Tak Dawniey Jak I Swiezo Odrysowanych Tudziesz Goscincowych I Niewątpliowych Wiadomosci, Wszystko Według Reguł Geograficznych i Obserwacyi Astronomicznych, 1:225 000, 1791
- Karta Dawnej Polski, Charzanowski W., 1:300 000
- Atlas Źródeł i Materiałów do Dziejów Dawnej Polski: www.atlasfontium.pl
- Pałucki W., 1993, Atlas Historyczny Polski, Województwo sandomierskie w drugiej połowie XVI wieku, IH PAN
- Topograficzna Karta Królestwa Polskiego: www.bg.uwb.edu.pl
- Arnold St., Podziały administracyjne województwa sandomierskiego do końca w. XVIII – Pamiętnik Świętokrzyski, Kielce 1931
- Dybczyński T., Góry świętokrzyskie, Warszawa 1919
- Fryś- Pietraszkowa E., Strój [w:] Stuka ludowa w Polsce, E. Fryś-Pietraszkowa, A. Kunczyńska-Iracka, M. Pokropek, Warszawa, 1988
- Gloger Z., Geografia historyczna dawnej Polski, Kraków 1903
- Jackowski A., Tkanina [w:] Polska sztuka ludowa, Warszawa 2002
- Jackowski A., Strój świąteczny [w:] Polska sztuka ludowa, Warszawa 2002
- Kamocki J., Nieznany element stroju ludowego, Ziemia nr 1, 1957
- Kamocki J.M., Strój świętokrzyski, Atlas Polskich Strojów Ludowych, Wrocław 1961
- Karwicka T., Ubiory ludowe w Polsce, Wrocław 1995
- Kolberg O., Radomskie, Lud seria XX, Kraków 1887
- Królikowska E., Polski strój ludowy, Muzeum Archeologiczne i Etnograficzne, katalog wystawy, Łódź 1983
- Królikowska E., Ludowe tkactwo dekoracyjne w Polsce środkowej, Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi, Seria Etnograficzna, t.24, Łódź 1989
- Patkowski A., Sandomierskie – Góry Świętokrzyskie, Cuda Polski. Poznań
- Piskorz-Branekowa E., Polskie stroje ludowe, Warszawa 2007
- Przeworska J., Ubiory ludowe, Warszawa 1954
- Rejnfuss R., Badania terenowe w rejonie kielecko-sandomierskim, Polska Sztuka Ludowa r. VI 1952, nr 1
- Suchorowski St., Gaik Świętokrzyski, Widowisko obrzedowe w 1 odsłonie, Kielce 1938
- Suchorowski St., Wesele świętokrzyskie, Kielce, 1938
- Woźniak A., Piękno użyteczne. Polskie stroje ludowe, katalog wystawy, Muzeum Archeologiczne i Etnograficzne w Łodzi, 2004

NARODOWY INSTYTUT KULTURY I DZIEDZICTWA WSI

zaprasza na

Szkolenia internetowe dla KGW - wykłady etnograficzne

Strój ludowy jako wyraz tożsamości lokalnej

dr Alicja Trukszyn

e-mail: trukszyn3@wp.pl

tel. 605-222-865

Organizator

Institucja finansowana przez:

Ministerstwo Rolnictwa
i Rozwoju Wsi

Ministerstwo Rolnictwa
i Rozwoju Wsi

Patronat honorowy
Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi
Robertu Telusa

Województwo świętokrzyskie

Obszar pomiędzy rzekami Wisłą i Pilicą.
Zróżnicowany pod względem geograficznym
i etnograficznym.

Kielecczyzna, to obszar przejściowy pomiędzy
Mazowszem i Małopolską.

Na północy noszono ubiory typu mazowieckiego,
na południu małopolskiego.

Wykorzystane w niniejszej prezentacji stroje pochodzą ze zbiorów WDK im. J. Piłsudskiego w Kielcach (modele, to instruktorzy).

W skrzyni dobrej gospodyni

- codzienny-roboczy;
- ubiór odświętny, uroczysty. Nośnik pamięci prostej, pamięci kulturowej;
- obrzędowy, czasem o wypracowanej formie (strój stabuizowany: wianek, welon).
- dodatki: torby, rękawice, laski, fajki-męskie, a chusteczki, korale, obrączki, pierścionki, kolczyki, wsuwki, ozdobne grzebienie-kobiece.

Obuwie odświętne i codzienne.

Funkcje stroju ludowego

- użytkowa, praktyczna związana z zamożnością (np. jedna para butów);
- tożsamościowa – „nasz strój” wskaźnik regionu; wieku, stanu cywilnego i statusu majątkowego;
- obrzędowa-symboliczna: wianek/welon Panny Młodej, maska w obrzędach kolędniczych (rola mediacyjna);
- magiczna (noszenie koralików, kolor haftu);
- estetyczna – wykorzystywanie motywów ludowych w dziełach artystycznych;
- ceremonialna, tzw. pokazowa – święta religijne, patriotyczne;
- wychowawczo-dydaktyczna (opracowanie wiedzy o „swoim regionie”)
- ludyczna (kapele, zespoły ludowe);
- promocyjna (reklama regionu, województwa).

Zasięg strojów ludowych

Obszar woj. kieleckiego leży w strefie zazębiana się wpływów małopolskich z mazowieckimi, co dzieli te stroje na: południowo-małopolskie (krakowski, sandomierski, świętokrzyski i kielecki) oraz północne — o znacznych wpływach Mazowsza (opoczyński i strój Puszczy Radomskiej). Północną granicę stroju krakowskiego (wschodniego), którego cechą charakterystyczną jest brązowa sukmana z tzw. „suką”, wyznacza linia biegu Krztyni, następnie Nidy aż do Morawicy. Stąd linia odchyła się na południe ku Chmielnikowi i pasem przejściowym sięga po Staszów do Wisły. Zachodnia granica przechodzi na linii Wodzisław-Łysaków. Zasięg ten odpowiada wschodniemu i północnemu zasięgowi powiatu wiślickiego z epoki piastowskiej, a nadto granicy archidiakonatów z XIV—XVI w.

Surowce używane do produkcji odzieży

- Len;
- Konopie;
- Wełna;
- Skóry baranie;
- Łyko i drewno lipowe;
- Wyrób, sprzedaż: Krawiec wędrowny, czapkarz, szewc.

Strój ludowy jako wyraz tożsamości lokalnej

Strój ludowy, to przede wszystkim

- indykator etniczny;
- wyznacznik statusu majątkowego;
- wieku;
- stanu cywilnego;
- statusu zawodowego.

Odmiany stroju ludowego

- strój świętokrzyski;
- strój kielecki;
- Strój włoszczowski;
- strój krakowski;
- strój sandomierski;
- strój opoczyński;
- strój radomski.

Elementy świętokrzyskiego stroju codziennego

Mężczyźni nosili zgrzebne spodnie, w pasie ściągnięte trokiem z wypuszczoną na nie koszulę, na którą w zimniejsze dni zakładano lejbiak (rodzaj kamizelki) oraz zgrzebną guńkę, czyli płaszcz. Na głowach noszono słomiane kapelusze, a na nogach drewniane buty zwane kurpiami.

Męski petny

Codzienny mężatki

Codzienny-letni

Codzienny roboczy -kobięcy

Męskie nakrycia głowy

- Rogatywka, wysoka czapa sukienna obszyta futrem zwana wścieklicą i kaszkietów, które przyjęły się od początku XX w. Pierwotnie duże, sztywne i z dużym daszkiem, a następnie w okresie I wojny światowej niższe i miękkie, o małym daszku zwane maciejówkami, wykonane z granatowego cienkiego sukna na wzór czapek legionistów.
- Buty były wysokie, skórzane albo tzw. białe juchtowe lub czarne.

Kapelusz słomkowy

Rogatywka (zimowe nakrycie głowy)

Rogatywka (na cztery strony)

Odświętny męski-koszula

Spodnie lniane (letnie)

Sukmana męska

strojeludowe.net

Skład stroju kobiecego

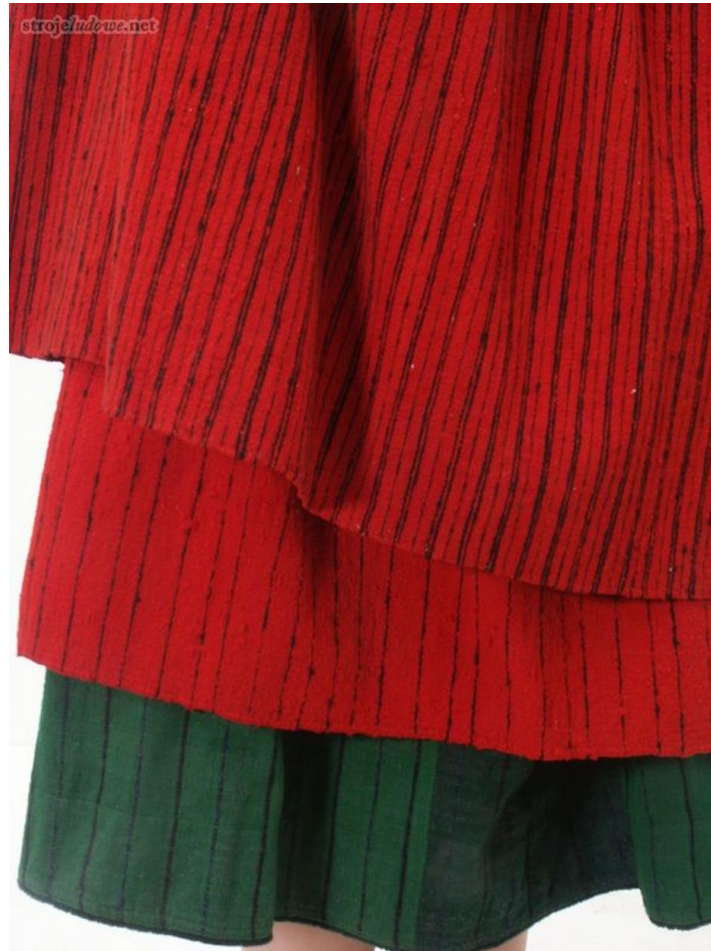
Koszule odświętne były szyte z białego płótna, cieńszego niż koszule codzienne o kroju przyramkowym marszczonym. Oszewkę przy szyi obszywano koronką i haftowano. Późniejsze kołnierzyki obszywano siateczką (rodzaj koronki szydełkowej).

Staniki noszone pod koszulą, zwłaszcza przez panny, szyte z białego płótna lnianego, krojem zbliżone do gorsetu. Zapinane z przodu na rząd małych guziczków.

Spódnice sorce w kolorze czarnym lub czarnym w białe prążki, a później granatowym lub czerwonym. Wełniaki szyte z cienkich, jednobarwnych wełenek produkcji fabrycznej, często z wytłoczonym wzorem. Ten rodzaj spódnic miał zwykle z przodu wstawkę z gorszego materiału. Kryzki nie przyszyte kołnierzyki, nałożone na koszulę uzupełniały strój świąteczny szczególnie u panien. Zewnętrzny brzeg kryzki wycinany w ząbki zdobione haftem białym, ażurowym lub obszywano go kupną czy też szydełkową koronką.

Zewnętrzny komplet stroju kobiecego

Gorget

Koszula kobieca

Najstarsze szyto z dwóch gatunków samodziału lnianego, na część niewidoczną przeznaczano płótno w gorszym gatunków, miały one krój podłużnego poncho.

Później używano koszul o kroju przyramkowym, z samodziału lnianego lub płótna fabrycznego. Przy szyi wykładany kołnierzyk, a przy dłoniach średnio szerokie mankiety. Zdobily je najczęściej hafty krzyżykowe rozmieszczone na kołnierzyku, mankietach i niekiedy przodach koszuli.

Trzeci, a zarazem najmłodszy typ koszul miał w miejsce przyramków wszyty karczek, przy szyi wykładany kołnierzyk lub wąską oszewkę, ale wtedy na koszulę zakładano oddzielną kryzkę. Koszule tego typu szyto z płótna bawełnianego, zdobiono przeważnie białym haftem angielskim o motywach roślinnych.

Hafty na koszulach odświętnych przyramku

ptaski angielski

Korale

Rękaw koszuli damskiej

Kaftan

Zapaska lniana-fartuch

Zapaska przedsiębiorna

Ostra spódnica-letnia

Szalinówka

Kilim

Prostokątna tkanina o wymiarach ok. 140x200 cm, zszyta z dwóch płatów czarnego, wełnianego samodziału w pasy białe lub czerwone i czarne, czasem bordowe i granatowe.

Strój świętokrzyski-kobiet zamożnych

- Angiera/sukienka zamożnych kobiet

Strój kielecki męski

- Na strój męski składała się lniana koszula zawiązana pod szyją wstążką w kolorze czerwonym zwaną psiarką oraz spodnie z ciemnego samodziału przepasane rzemiennym paskiem. Na wierzchu zakładano czarną lub granatową sukmanę z cienkiego fabrycznego płótna, zapinaną dwurzędowo. Na głowie czapka maciejówka, filcowy kapelusz lub rogatywka. Wysokie buty, na co dzień drewniaki. Stopy do butów owijano onucami.

Strój kielecki noszony był na terenie wyznaczonym przez naturalne granice Nidy, Pilicy i Kamiennej.

Elementy stroju kobiecego

- koszula biała;
- spódnica samodziałowa;
- gorset skromnie wyszywany;
- chustka szalinówka lub kretonowa;
- czerwone korale lub szklane paciorki;
- zapaska naramienna i przedsiębna (na czerwonym tle czarne paski) oraz czarna;
- wełniane pończochy;
- kilim;
- trzewiki sznurowane na obcasiku.

Strój kobiety

Kobiety nosiły haftowane koszule oraz gorsety z doszytą w pasie falbanką w niebieskim, bordowym lub zielonym kolorze, ozdabiane galonem, ząbkami lub aksamitką. Spódnice z naszytymi na dole rzędami tasiemek lub aksamitek były marszczone w pasie, szyto je z fabrycznego materiału tak zwanego kaźmiru w kolorze zielonym, bordowym, niebieskim lub amarantowym. Okryciem wierzchnim były zapaski naramienne na odziew, tkane w wąskie paski – najczęściej czerwone – na czarnym tle oraz zielone na ciemnoczerwonym. Z czasem gama kolorystyczna zapasek zwiększyła się pod wpływem pasiaka łowickiego o kolor amarantowy, żółty, zielony i różowy.

Strój kobiety – włoszczowski

Rękaw koszuli damskiej

Strój opoczyński

Strój męski

Podobnie jak kobiety, sztyto z tkanin samodziałowych. Na głowie mężczyźni nosili kapelusze zwane świńskimi ryjkami lub czapki maciejówki. Koszule lniane, później bawełniane, o kroju przyramkowym z haftowanym napierśnikiem. Początkowo noszono je na wypust, czyli na wierzch spodni, i przewiązywano paskiem; później były wpuszczane w portki o prostych nogawkach, marszczone z tyłu i wszywane w pasek. Na koszule zakładano wełniane lejbike, czyli kamizelki, oraz spencery – rodzaj krótkiej marynarki szytej z samodziałów o drobnym, często kostkowym, wzorze na czarnym, bordowym lub pomarańczowym tle. Wierzchnim okryciem były sukmany, wśród których najbardziej powszechne były te z czarnymi lamówkami i szamerowaniem. Sukmany przewiązywano pasem tzw. siatkowym – tkanym lub plecionym, najczęściej o pomarańczowym tle. Spodnie wpuszczano w buty o wywijanej cholewie z uszami, przez które przeciągano kolorowe troczki.

Ubiór kobiecy

Mężatki nosiły tiulowe czepce, na których zawiązywano salinówki, lub różnego rodzaju chustki, między innymi perkalowe, haftowane ręcznie. Panny chodziły z odkrytą głową. Jesienią noszono chustki – jesionki w kratę, a zimą, jako wierzchnie okrycie, grube chustki. Kiecki – wełniaki, najstarsze o czarnym lub modrym kolorze tła, w późniejszym okresie pomarańczowe w drobne paseczki, które z czasem stały się szersze i tworzyły coraz większą gamę kolorystyczną. Kiecki sięgały kostek i dopiero w pierwszych latach XX w. uległy skróceniu. Staniki były do nich doszywane. Zmieniła się również forma kiecki na bardziej odętą, pękatą. Powiększająca się skala barw powodowała, że paski zmieniały się na całej szerokości wełniaka bez określonego raportu. Oprócz kiecek noszono spódnice, tzw. sorca, szyte również z tkaniny samodziałowej, ale lniano-bawełnianej. W XIX w. noszono koszule lniane, później w modę weszły bawełniane. Krój koszul był przyramkowy. Zdobiono je początkowo na kołnierzyku, przyramkach i mankietach haftem liczonym, przesywanym lub krzyżykowym w kolorach białym, czarnym, czarno-pomarańczowym, czerwonym.

Czepiec mężatki

Strój łowicki – kobiety (niektóre elementy znajdujemy w stroju włoszczowskim

Strój łowicki – męski

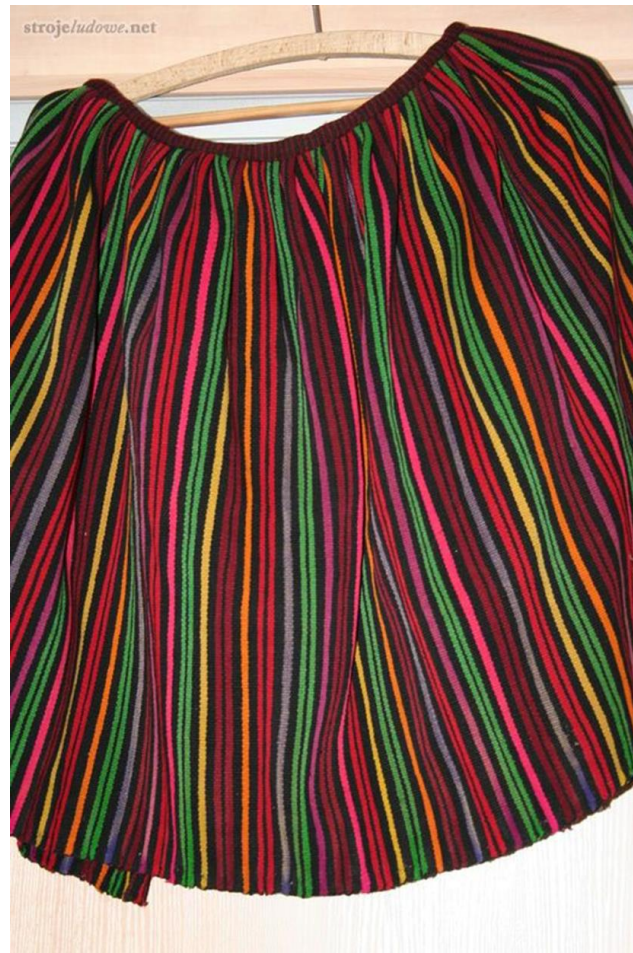
Strój krakowski

Kobięcy krakowski

Zapaska-styl krakowski

Okrycia męskie

- spancery;
- kamiziele albo płóciennice;
- sukmany.

Męskie nakrycia głowy

- rogatywki;
- magierki;
- cieplejsze czapy, obszyte futrem baranice.

Strój sandomierski

Strój odświętny męski

Strój sandomierski, noszony w południowo-wschodniej części regionu, należał do najstarszych ubiorów polskich. Charakterystyczna dla tego stroju była koszula z cienkiego białego płótna, płócienne spodnie, długa, biała sukmana, odcinana w pasie, z tyłu szeroka i pofałdowana, z wykładanym kołnierzem i klapami. Najstarszym wierzchnim odzieniem była tak zwana płotnianka (kamiziela) – długa do kolan, bez zapięcia, z niewielkim stojącym kołnierzykiem i buty z wysoką cholewą.

Odświętny sandomierski strój kobiecy

Składał się z haftowanej koszuli i dość dużej kryzki, spódnicy i jednobarwnej zapaski. Gorsety pierwotnie nie były zdobione, w późniejszym okresie ozdabiano je haftami, koralikami i cekinami. Spódnice były jednobarwne u dołu ozdabiane kolorowymi wstążkami oraz falbankami.

Kobiety starsze wkładały do tego kaftany, a dziewczęta obcisłe gorsety sznurowane kolorowymi wstążkami. Głowy kobiet okrywały chustki, pod które mężatki wkładały dodatkowo czepek.

Haft na rańtuchu

cd. stroju kobiecego

- koszule krój przyramkowy.
- łoktusze (rańtuchy) były najstarszym znanym elementem kobiecego stroju sandomierskiego. Były to lniane płaty materiału w kształcie długiego prostokąta zszyte z dwóch sztuk. Łoktusze były białe, zdobione na rogach i dłuższych brzegach białym, a czasami także kolorowym haftem

Męska sukmana

Męska sukmana - elementy

Krakowiacy Wschodni

Noszona do sukmany (kierezji) wełniana magierka i używana do kaftanów czerwona rogatywka z otokiem z czarnego lub siwego baranka (Krakowiacy Wschodni zdobili ją piórami pawimi ułożonymi w kształt wachlarza), koszula o kroju przyramkowym, szyta z białej, cienkiej tkaniny lnianej lub bawełnianej oraz spodnie o prostym kroju szyte z białego płótna lnianego lub bawełnianej tkaniny w pionowe, najczęściej czerwono-białe, paski. Obowiązkowe pasy (trzos i z brzękadłami) oraz buty. Natomiast elementy typowe tylko dla Krakowiaków Wschodnich to: kaftan bez rękawów inaczej zdobiony niż u Krakowiaków Zachodnich i kaftan z rękawami tzw. żupan oraz brązowa sukmana (kierezja z suką).

Strój kobiety

Chusta czepcowa (dla mężatki) lub chustka (dla mężatki do stroju mniej uroczystego i dla panny w czasie chłodów i niepogody), koszula oraz i oddzielna kryzka, spódnice wierzchnia i spodnia (fartuchy), zapaska, gorset, kaftan (katana), obuwie i biżuteria.

Krakowiacy wschodni

Krakowiacy wschodni

Koszula damska

Strój ludowy z Łtzy (radomski)

Zaliczane są do najbardziej archaicznych ubiorów w Polsce, zarówno pod względem kroju jak i przeznaczanych na jej wykonanie tkanin. Szyte prawie w całości z prostych tkanin domowego wyrobu. Lniane płótna, przeznaczano na koszule oraz spodnie. Z wełnianych samodziałów powstawał pierwotnie cały strój męski, a także kobiece spódnice i zapaski.

Strój radomski męski

Latem kapelusze plecione ze słomy lub sosnowych korzeni oraz rogatywki, a w zimie tzw. rozłupy. Były to czapki złożone z dwóch części, z których pierwsza, o walcowatym kształcie, zakładana była bezpośrednio na głowę, a drugą stanowił okalający ją futrzany otok, związany kolorowymi wstążeczkami. W pierwszych latach XX w. ich miejsce zajęły maciejówki. Na pozostałe elementy ubioru męskiego składały się: koszula przepasywana pasem, spodnie, kamizelka, kaftan, okrycie wierzchnie oraz pas i buty.

Strój radomski - okolice Itzy

Kobięcy strój radomski

Koszula, gorset (od lat 20. XX w. szyty niekiedy według tzw. mody krakowskiej czyli czarny, aksamitny, wyszywany cekinami, koralikami itp. ozdobami) lub kaftan. Nakryciem głowy, jeszcze w pierwszych latach XX w. był tiulowy czepek lub półczepek (później noszona była już tylko chustka), spódnica, dwie zapaski (przednia i naramienna), obuwie oraz biżuteria.

Tył spódnicy zwanej sorec

Pomoc dla KGW

- 1. Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa – jest to naturalny kierunek i ten najbardziej popularny bowiem to ARiMR prowadzi Krajowy Rejestr Kół Gospodyń Wiejskich. Agencja ma rokrocznie zarezerwowane środki dla Kół które złożą wnioszek o dotację.

Pięknie dziękuję za poświęcony czas.

dr Alicja Trukszyn